Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение средняя общеобразовательная школа с углубленным изучением отдельных предметов № 8 г. Туймазы Муниципального района Туймазинский район Республики Башкортостан

Рассмотрено на заседании МО протокол № 1 «30» 08 2019 г.	Согласовано Зам. директора по УВР Л.Ю.Шишкова «30» 08 2019 г.	Утверждаю Директор СОШ №8 Т.П.Соболева «30» 08 2019 г.

Рабочая программа по родной (башкирской) литературе

для 5-9 классов

на 2019-2023 учебные года

(составлена на основе примерных образовательных программ по предмету "Родной (башкирский) язык и литература" для 5-9 классов общеобразовательных организаций с русским языком обучения, составитель В.И.Хажин, А.Х.Вильданов, Ф.А.Аккужина –Уфа: «Китап», 2017 г.)

Ганиевой Зульфии Минулловны,
учителя башкирского языка и литературы
первой квалификационной категории

2019г.

Программаға аңлатма яҙыу

Башҡортостан Республикаһы Туймазы ҡалаһының 8-се урта дөйөм белем биреү мәктәбе муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһының 5-11-се кластары өсөн туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәтенән эш программаһы федераль һәм республика закондары, норматив документтарына таянып төҙөлдө:

- Рәсәй Федерацияһы Конституцияһының 68 статьяһы (п.3) Рәсәй Федерацияһында "…унның бөтә халыҡтарына туған телен һаҡлау, уны өйрәнеүгә һәм үҫтереүгә шарттар тыуҙырыу хоҡуғы" гарантиялай.
- Башҡортостан Республикаһы Конституцияһының 54 статьяһы "Башҡортостан Республикаһы үҙ территорияһында йәшәгән халыҡтарға туған телдәрен һаҡларға тиң хоҡуктар гарантиялай, уны ирекле өйрәнергә һәм үҫтерергә мөмкинлектәр тыуҙыра".
- Рәсәй Федерацияһының 2012 йылдың 29 декабренән №273-ФЗ "Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында" Федераль Законының 14 статьяһына (п.1, 4) ярашлы һәр кемгә мәғариф системаһы биргән мөмкинлектәрҙән сығып туған телендә белем алыу хоҡуғы гарантиялана.
- "Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында" Рәсәй Федерацияһы Законының 9 статьяһына (п.1-5) ярашлы Рәсәй Федрацияһы граждандары тәрбиә һәм белем алыу телен һайлау хоҡуғына эйә. Ошо уҡ закондың 10 статьяһына ярашлы туған телендә белем алырға теләүселәргә дәүләт һәм мәғариф ойошмалары бөтә шарттар тыуҙырырға бурыслы.
- Башҡортостан Республикаһының 2013 йылдың 1 июленән №696-з "Башҡортостан Республикаһында мәғариф тураһында"ғы Законының 6 статьяһына (п.3) ярашлы Башҡортостан Республикаһында һәр кем дәүләт аккредитация үткән мәғариф программалары нигеҙендә Федераль дәүләт белем биреү стандарттарына ярашлы туған телендә белем алырға хоҡуклы. Бының өсөн дәүләт шаттар тыуҙырырға бурыслы.
- "Башҡортостан Республикаһы халыҡтары телдәре тураһында" Башҡортостан Республикаһы Законының 8 статьяһына (п.1-5) ярашлы һәр кем тәрбиә һәм белем алыу телен һайлау хоҡуғына эйә. 9 статьяһында (п.1) дәүләттең туған телдәрҙе өйрәнеү өсөн шарттар тыуҙырыу бурысы билдәләнә.
- Рәсәй Федерацияһы Мәғариф һәм фән министрлығының 2009 йылдың 6 октябренән №373 бойороғо менән раҫланған Федераль дәүләт белем биреү стандарттарының 19.3 пунктына ярашлы башланғыс дөйөм белем биреүҙә Рәсәй Федерацияһы субъекттарына дәүләт телдәрен өйрәнеү һәм туған телдәрҙә белем биреүҙе ойоштороу мөмкинлеге бирелә.
- Башҡортостан Республикаһы Туймазы ҡалаһының 8-се урта дөйөм белем биреү мәктәбе муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһының «Уҡыу планы».

Башҡортостан Республикаһы Туймазы ҡалаһының 8-се урта дөйөм белем биреү мәктәбе муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһының 5-9-сы кластары өсөн "Туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәт"енән эш программаһы федераль һәм республика закондары талаптарына ярашлы, белем йөкмәткеһен заман талаптарына тура килтереп яңыртыу, уның сифатын һәм һөҙөмтәлелеген күтәреү бурыстарын хәл итеү маҡсатында Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған "Туған тел һәм әҙәбиәт" уҡыу ҡулланмаһына өлгө программалар (башҡорт телен туған тел булараҡ өйрәнеүселәр өсөн). Төҙөүсеһе: Ғәбитова З. М. – Өфө: Китап, 2016) нигеҙендә уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙең 5-9-сы класс уҡыусылары өсөн "Туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәте" дәреслеген ҡулланыуға йүнәлтеп төҙөлдө.

Башҡорт мөхитендә үҫмәгән, рус телендә белем биреүсе мәктәптәрҙә белем алған, башҡорт телен белмәгән башҡорт һәм башҡа милләт балалары башҡорт телен предмет булараҡ практик күҙлектән сығып өйрәнәләр. Башҡорт теле балаға аң-белемгә эйә булыу, мәғлүмәтле булыу, фекерләү һәм үҙ-ара аралашыу сараһы ла булып хеҙмәт итә.

Башҡорт телендә уҡырға, яҙырға өйрәтеү нигеҙҙәре балаларҙы телмәр эшмәкәрлегенә (тыңлау, һөйләү, ҡабаталу, уҡыу, яҙыу) өйрәтеү төп йүнәлеш булып тора. Был эшмәкәрлек баланы грамотаға өйрәтеүҙән башлап, артабан аңлап тасуири уҡыу, грамоталы яҙыу, мәҙәниәтле аралашыу күнекмәләрен формалаштырыу, йәғни интеллектуаль-эшмәкәр, коммуникатив шәхес тәрбиәләүҙә күҙ уңында тота. Балаға рухи йөкмәтке һалыу, әхлаҡи тәрбиә биреү, эстетик, эмоциональ зауыҡ формалаштырыу башҡорт теле аша бойомға ашырыла.

Уҡыу предметын үҙләштереүҙең шәхсән, метапредмет, предмет өйрәнеүҙең һөҙөмтәләре

Шәхсән һөҙөмтәләр:

- башҡорт теленең, башҡорт әҙәбиәтенең башҡорт халҡының иң төп милли-мәҙәни ҡиммәте булараҡ аңлау;
- туған телгә ҡарата ихтирамлы булыу, уның “бер телдән дә кәм” булмауын аңлау, уны милли мәҙәниәт күренеше булараҡ һаҡлау, телмәр мәҙәниәтен камиллаштырыуға ынтылыу;
- башҡорт телендә әҙәби әҫәрҙәрҙе уҡыуға ихтыяж булдырыу;
- аралашыу процесында уйынды, хистәреңде тулы кимәлдә иркен сағылдыра алыу өсөн етерлек һүҙ байлығы булдырыу, грамматик сараларҙы үҙләштереү.

Метапредмет һөҙөмтәләре:

- телмәр эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрен дә үҙләштереү;
- ишеткән һәм уҡыған мәғлүмәттәрҙең мәғәнәһен дөрөҫ аңлау;
- төрлө стилдәге, жанрҙағы текстарҙы тыңлап, дөрөҫ аңлау;
- төрлө сығанаҡтарҙан (әҙәбиәт СМИ, Интернет) кәрәкле мәғлүмәтте эҙләп таба алыу, һүҙлектәр, белешмә материалдар менән эшләй белеү;
- билдәле темаға ярашлы материал эҙләй; таба, системалаштыра белеү, уларҙы анализлай һәм һайлай алыу;
- йөкмәткеһе, стилистик үҙенсәлектәре, тел сараларын ҡулланыуы яғынан төрлө телмәрҙе сағыштырыу, баһа бирә белеү;
- уҡыған йәки тыңланған тексты төрлө кимәлдә (тулы, ҡыҫҡартып, план формаһында) һөйләй белеү;
- фекереңде яҙып һәм телдән иркен һәм дөрөҫ әйтә белеү;
- башҡорт телмәр этикетын һаҡлап, төрлө кешеләр менән төрлө шарттарҙа һөйләшеүҙәргә, әңгәмәләргә ҡушыла белеү;
- телмәреңә (яҙма текстҡа һәм һөйләүгә) баһа бирә алыу, уны төҙөтә, камиллаштыра, редакторлай белеү;
- аудитория алдында сығыш яһай алыу;
- башҡорт теленән һәм әҙәбиәтенән алынған белемдәрҙе рус теле һәм әҙәбиәте (предмет-ара кимәл) буйынса белемдәр менән сағыштыра, анализлай белеү.

Предмет һөҙөмтәләре:

- телдең төп функциялары тураһында, башҡорт теленең башҡорт халҡының милли теле булыуы, телдең мәҙәниәттән айырылғыһыҙ булыуы тураһында төшөнсә алыу;
- туған әҙәбиәттең башҡорт халҡы тормошондағы урыны, уның башҡа халыҡтар әҙәбиәттәр менән уртаҡлығы һәм үҙенсәлеге тураһында белем алыу;
- туған тел тураһындағы фәнни мәғлүмәттәрҙе үҙләштереү, уның берәмектәренең һәм кимәлдәренең үҙ-ара бәйләнешен аңлау;
- башҡорт теленең лексиксикаһы һәм фразеологияһын, орфоэпик, лексик, грамматик, стилистик нормаларын үҙләштереү;
- телмәр этикеты нормаларын белеү;
- тел берәмектәрен, грамматик категорияларҙы таныу һәм анализлай алыу, тел берәмектәрен телмәр ситуацияһында урынлы һәм дөрөҫ ҡулланыу;

- телмәр практикаһында лексик, грамматик синонимияның мөмкинлектәрен аңлау, уларҙы дөрөҫ ҡуллана белеү;
- әҙәби-теоретик төшөнсәләрҙе рус әҙәбиәтендәгеләре менән сағыштыра, уларҙң оҡшаш һәм айырмалы, үҙенсәлекле яҡтарын таный белеү;
- әҙәби текстарҙы анализлағанда, туған телдең эстетик функцияһын баһалай белеү.

Уҡытыу предметының төп йөкмәткеһе

1-се бүлек. Белем көнө

1 сентябрь – Белем көнө, уҡытыусы һөнәре тураһында әңгәмәләшеү, шиғырҙар уҡыу, йырҙар тыңлау һәм фильмдар ҡарау. Яңы уҡыу йылы, тәүге ҡыңғырау тәьҫораттары менән бүлешеү. Йәйге ял тураһында һөйләшеү.

Әҙәби әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, анализлау. Әҫәр геройҙарына характеристика биреү, текста мөһим урындарҙы билдәләү, әхлаҡи проблемаларҙы һәм тел-композиция үҙенсәлектәрен асыҡлау, план төҙөү, инша темаһы буйынса материалдар туплау. Әҙәби әҫәрҙең жанр үҙенсәлеген аңлатыу һәм икенселәре менән сағыштырыу, текста тел-һүрәтләү сараларын табыу һәм уларҙың ролен асыҡлау, аңлашылмаған һүҙҙәрҙең мәғәнәләрен аңлатыу, йөкмәткеһен һөйләү, алынған белемдәрҙе дөйөмләштереү һәм ситемалаштырыу, белем һәм күнекмәләрҙе нығытыу, ижади эшмәкәрлекте үҫтереү һәм патриотик тойғо тәрбиәләү. Тасуири уҡыу күнекмәләре биреү, проект эшмәкәрлеге күнекмәләрен ҡулланыу.

2-се бүлек. Туған тел

Башҡорт теленең төрки телдәр араһында тотҡан урыны, телдең нәфислеге, үҙенсәлеге тураһында фекер алышыу. Туған телдең бөйөклөгөн данлаған сәнғәт әҫәрҙәренә мөрәжәғәт итеү. Йырҙар тыңлау, легендалар уҡыу, мәҡәл-әйтемдәр һәм йомаҡтар әйтеү. Интернет селтәренән Халыҡ-ара туған тел көнөнөң билдәләнеүе тураһында мәғлүмәттәр уҡыу.

Башҡорт теле тураһындағы әҙәби әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеләрен үҙләштереү, аңлашылмаған һүҙҙәрҙең мәғәнәләрен асыҡлау, композиция, жанр үҙенсәлектәрен билдәләү. Туған тел тураһында башҡа милләт шағирҙарының шиғыр һәм башҡа әҫәрҙәрен уҡып фекер алышыу, проект эштәре башҡарыу.

3-сө бүлек. Башҡортостан

Башҡортостан тураһындағы әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен үҙләштереү. Башҡортостан образына тулы характеристика биреү. Башҡортостандың тарихи үткәне менән таныштырыу, хәҙергеһе тураһындағы һәм киләсәге тураһында фекер алышыу.

Башҡортостан тураһындағы әҙәби әҫәрҙәрҙе өйрәнгәндә бай фактик материалға таяныу. Башҡортостан картаһы, тарихи мәғлүмәтле китаптар, кинофильмдар, аудиояҙмалар, телетапшырыуҙар һ.б. ҡарау. Проект эштәре башҡарыу.

4-се бүлек. Дуҫлыҡ

Дуҫлыҡ, туғанлыҡ, тоғролоҡ тураһындағы әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү һәм дуҫлыҡтың бөйөклөгөн төшөндөрөү. Әҫәрҙәрҙең төп геройҙарына характеристика биреү, тел-һүрәтләү сараларын, әҫәрҙең төҙөлөшөн, жанрын асыҡлау. Төрлө милләт кешеләре, ололар һәм балалар, кешеләр һәм хайуандар араһындағы дуҫлыҡ тураһында әңгәмәләшеү, уҡыған текстарҙан, тормоштан дәлилдәр килтереп иҫбатлау. Дуҫлыҡ, тоғролоҡ тураһында кинофильмдар, спектаклдәр, һынлы сәнғәт әҫәрҙәрен ҡарау һәм фекер алышыу. Йырҙар тыңлау, мәҡәл-әйтемдәр уҡыу, төрлө ижади һәм проект эштәре башҡарыу.

5-се бүлек. Йыл миҙгелдәре

Йыл миҙгелдәре тураһындағы әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен үҙләштереү. Әҫәрҙәрҙең темаһын, проблемаларын билдәләү, образдар системаһын анализлау, образдар тыуҙырыу сараларына иғтибар итеү, идеяһын асыу. Текстарҙа көҙ, ҡыш, яҙ, йәй миҙгелдәрен хикәйәләү һәм һүрәтләү сараларын үҙләштереү. Тасуири уҡыу күнекмәләрен камиллаштырыу, аудиояҙмалар тыңлау. Рус яҙыусыларының тәбиғәт, хайуандар тураһындағы әҫәрҙәрен уҡып сағыштырыу, фекер алышыу.

Әҙәби әҫәрҙәргә бәйләп әҙәбиәт теорияһынан белем биреү. Йәнләндереүгә төшөнсә биреү, миҫалдар нигеҙендә нығытыу, төрлө характерҙағы эш һәм күнегеүҙәр башҡарыу. Өйрәнелгән текстарҙан йәнләнлереүгә миҫалдар табыу.

Экскурсия ойоштороп, тәбиғәт күренештәрен күҙәтеүгә нигеҙләнеп ижади эштәр башҡарыу. Проектлау алымын ҡулланып төрлө ҡош һәм йәнлектәргә, үҫемлектәргә белешмәләр төҙөргә өйрәтеү.

Текстарға бәйләп көҙгө муллыҡ байрамы, Яңы йыл, һабантуй кеүек байрамдар һәм уңыш йыйыу, ҡар тотоу, иген сәсеү, бесән сабыу кеүек эштәр һәм өмәләр тураһында әңгәмәләшеү. Күренекле рәссамдарҙың һынлы сәнғәт әҫәрҙәрәе буйынса төрлө характерҙағы ижади эштәр башҡарыу.

6-сы бүлек. Башҡорт халыҡ ижады

Башҡорт халыҡ ижадының бәләкәй жанрҙары – мәкәл, йомаҡтарҙы танып белергә, төрҙәрен билдәләргә, һөйләү һәм яҙма телмәрҙә, тормошта ҡуллана белергә өйрәтеү. Әкиәттәрҙең төрҙәрен үҙенсәлектәренән сығып танырға һәм аралашҡанда әкиәткә хас булған терминдарҙы ҡуллана белергә өйрәтеү. Әкиәттең художестволы алымдарын, морален һәм композицион өлөштәрен асыҡларға һәм аңларға өйрәтеү. Халыҡ ижадына хас булған терминдарҙы үҙләштереү һәм уҡыу процесында ҡулланыу, һөйләү һәм монологик телмәр күнекмәләренә эйә булыу, танып белеү маҡсатын ҡуя белеү. Информацион эҙләнеү методын ҡулланыу.

Халыҡ хикәйәләре, йыр, таҡмаҡ, ҡобайыр, бәйеттәрҙең төрҙәрен танып белергә, специфик үҙенсәлектәрен асыҡларға, идея-тематик, проблематик йәһәттән анализларға, образдарына характеристика бирергә өйрәтеү. Йыр һәм таҡмаҡтарҙың башҡарылыу үҙенсәлектәрен асыҡлау. Башҡорт йыр сәнғәте һәм башҡорт халыҡ йырҙарын башҡарыусылар тураһында һөйләшеү, халыҡ йырҙарын һәм заманса йырҙарҙы аудиояҙманан тыңлау, фекер алышыу. Ҡобайыр стиле, көйләп башҡарыу манераһы, сәсәндәр ижадында ҡобайырҙар. Бәйеттең килеп сығыу тарихы, арналыуы һәм һөйләнелеү манераһының үҙенсәлектәрен асыҡлау.

7-се бүлек. Боронғо әҙәбиәт

Боронғо уртаҡ төрки ҡомартҡыларҙы, шәжәрәләрҙе, сәсәндәр ижадын, боронғо әҙәбиәт үрнәктәрен: Салауат Юлаев, Мифтахетдин Аҡмулла ижадтарын өйрәнеү. Әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, образдарын, идеяларны асыу. Һүҙлек байлығын арттырыу. Шәжәрә ағасын ҡарау, өйрәнеү һәм үҙ ырыуың шәжәрәһе ағасын төҙөү. Сәсәндәр әйтешен аудиояҙманан тыңлау һәм фекер алышыу. Салауат Юлаев, мифтахетдин Аҡмулла турахында тарихи документтар, фильмдар, спектакльдар ҡарау, фекер алышыу. Уларға ҡуйылға һәйкәлдәр тураһындамәғлүмәт биреү. С.Юлаев һәйкәленең авторы Сосланбәк Тавасиев тураһында һөйләшеү.

Әҙәбиәт теорияһынан ҡиссаға, архаизм, варваризм, неологизмдарға төшөнсә биреү.

8-се бүлек. Салауат батыр

Салауат Юлаевтың биографияһы менән ентекле танышыу, уның етәксеһендә ихтилал турһында тарихи белешмә биреү, Юлай Аҙналин һәм Салауат Юлаевтың

Рогервик ҡәлғәһендә тотҡонда булыуы тураһында тарихи мәғлүмәт һәм документтарҙы уҡыу, өйрәнеү һәм әңгәмәләшеү. Әҙәби әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙдәштереү, идеяларын асыҡлау, Салауат Юлаев образын һүртәләү саралары аша тикшереү һәм башҡа әҫәрҙәрҙеке менән сағыштырыу.

Юлай Аҙналин һәм Салауат Юлаев тураһында тарихи- документаль һәм художестволы кинофильмдар, спектаклдәр ҡарау, йырҙар тыңлау һәм фекер алышыу.

“Салауат Юлаев фольклорҙа, әҙәбиәттә, сәнғәттә”, тигән темаға төрлө характерҙағы ижади һәм проект эштәре башҡарыу, саралар ойоштороу.

9-сы бүлек. Ҡатын - ҡыҙ яҙмышы

Әҙәби әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү. Һүҙлек байлығын арттырыу, төп идеяны асыҡлау. Әсә образына тулы характеристика биреү, әсәйҙең ғаиләләге, йәмғиәттәге урынын баһалау. Хәҙерге йәмғиәттәге ата-әсәләр һәм балалар проблемаһы тураһында фекер алышыу, һығымталар яһау. Әсәйҙәр тураһында йырҙар тыңлау, мәҡәл – әйтемдәр уҡыу һәм тормош менән бәйләп мәғәнәләрен аңлатыу. Әсә образына бағышланған сәнғәт әҫәрҙәрен ҡарау, әңгәмәләшеү һәм төрлө характерҙағы ижади һәм проект эшәте башҡарыу. Әсәлек хоҡуктарын яҡлаусы һәм һаҡлаусы закондарҙы өйрәнеү. Ғаилә, әсә һәм уның тормошо, яҙмышы тураһындағы спектаклдәр, кинофильмдар ҡарау, фекер алышыу ойоштороу.

10-сы бүлек. Мәңгелек ут.

Еңеү көнө тураһында әңгәмәләшеү. Бөйөк Ватан һуғыгы тураһында тарихи белешмә биреү. Георгий таҫмаһы, Исемһеҙ һалдат һәйкәле тураһында фекер алышыу. Һуғыш темаһына һәм Еңеү көнөнә арналған әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, образдар системаһын анализлау. Яугир һалдат образын һүрәтләү сараларын һәм алымдарын асыҡлау. Әҫәрҙәрҙең поэтикаһы өҫтөндә эш. Тасуири уҡыу күнекмәләре биреү. Патриотик рух тәрбиәләү. Һуғыш темаһына арналған тарихи-документаль, нәфис кинофильмдар, спектаклдәр ҡарау. Еңеү парадындағы “Үлемһеҙ полк” тураһында әңгәмә ойоштороу. Һуғыш үткән урындар буйлап ситтән тороп сәйәхәт итеү. Һуғыш темаһына һәм Еңеү көнөнә арналған йырҙар тыңлау, проект эштәре эшләү.

11-се бүлек. Тарих.

Башҡорт халҡының данлы тарихын сағылдырған әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, проблемаларын идеяларын асыу, боронғо хәрби хеҙмәткә ҡағылышлы терминдар һәм һүҙлек запасын тулыландырыу. Образдарға характеристика биреү. Ата-бабаларҙың азатлыҡ яулап, илен һаҡлап яу сабыуы тураһында әңгәмәләшеү. Әҫәрҙәрҙең композицион үҙенсәлектәрен, тел-һүрәтләү сараларын асыҡлау. Тарихи документтар, тарихи кинофильмдар ҡарап, тарихи шәхестәр, ихтилал башлыҡтары, башҡорт полководецтары тураһында мәғлүмәттәр биреү. Музейҙарға экскурсия ойоштороу йәки интернет селтәре аша милли музейға сәйәхәт итеү. Һынлы, музыка, йыр сәнғәте әҫәрҙәрен ҡулланыу.

Әҙәбиәт теорияһынан хитап, повесть, роман тураһында төшөнсә биреү.

12-се бүлек. Башҡорт милли аштары, йолалары, байрамдары

Башҡорт халҡының йолалары һәм милли аштары тураһында әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү, идеяларын асыу. Һүҙ байлығын арттырыу, образдар системаһын анализлау. Ижади һәм проект эштәрен башҡарыу. Халыҡ хәтерендә һаҡланып, быуындан-быуынға күсә килгән йолалары, ғөреф-ғәҙәттәре менән таныштырыу һәм улар тураһында әңгәмә ҡороу.

Башҡорт халҡының милли аштары менән таныштырыу. Уларҙы әҙерләү буйынса белешмәләр төҙөү.

Башҡорт халҡының йолалары һәм милли аштары тураһында видиояҙмалар, кинофильмдар ҡарау һәм әҙәби әҫәрҙәрҙә тасуирланғаны менән сағыштырыу.

Күренекле шәхестәрҙең: А.П.Чеховтың, Л.Н, Толстойҙың һ.б. Башҡортостанда ҡымыҙ менән дауаланыуҙары тураһында әңгәмәләшеү, проект эштәре башҡарыу.

13-сө бүлек. Әҙәп, эхлаҡ

Әҙәп, әхлаҡ темаларын сағылдырған әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен үҙләштереү. Һүҙ байлығын арттырыу. Йөкмәткене анализлау, ыңғай геройҙарҙың характерҙары миҫалдарында уҡыусыларҙа яҡшы сифаттар тәрбиәләү. Тәртип, әҙәп, иман тураһында фильмдар ҡарау, фекер алышыу, диспут үткәреү, проект эштәре эшләү.

14-се бүлек. Башҡортостандың халыҡ шағирҙары һәм яҙыусылары

Башҡортостандың халыҡ шағирҙары һәм яҙыусыларының тормош һәм ижад юлы менән танышыу. Улар тураһында теле-радиотапшырыуҙар, документаль фильмдар ҡарау, ғалимдар яҙған ижади портреттарҙы уҡыу. Әҙәби әҫәрҙәрҙең яҙылыу тарихтарын үҙләштереү, йөкмәикеләрен анализлау, тема, идеяларын асыҡлау, образдарын характерлау. Шағир һәм яҙыусыларҙың исемдәрен мәңгеләштереү: уларға бағышланған музейҙар, һынлы сәнғәт әҫәрҙәре һ.б. тураһында мәғлүмәт биреү, проект эштәре эшләү.

15-се бүлек. Сәнғәт

Ҡурай тураһындағы әҙәби әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен үҙләштереү. Ҡурай образына характерисика биреү. Ҡурай тураһында легендалар тыңлау. Республикабыҙҙа киң билдәле булған мәшһүр ҡурайсыларҙың тормошо һәм ижады менән таныштырыу. Йомабай Иҫәнбаев, Ишмулла Дилмөхәмәтов, Азат Айытҡолов башҡарыуында ҡурай моңо тыңлау. Улар тураһында тарихи документтар, кинофильмдар, фотоһүрәттәр ҡарау. Сәнғәт оҫталарының ҡурай мәктәбе тураһында фекер алышыуы. Сәнғәт оҫталарына һәм уларҙың ижадтарына бағышланған конкурстар тураһында фекер алышыу. Сәнғәт оҫталарының музейҙары буйлап ситтән тороп сәйәхәт итеү, ижади эштәр башҡарыу. Ҡурай үләне тураһында мәғлүмәт табыу, белешмә төҙөү.

Әҙәбиәт ғилеме тураһында төшөнсә үҙләштереү. К.Әхмәтйәнов, Ғ.Хөсәйеновтың хеҙмәттәренән әҙәбиәт ғилеме тураһындағы билдәләмәне уҡыу, проект эше эшләү.

16-сы бүлек. Өфө

Баш ҡала- Өфө тураһындағы тарихи белешмә биреү. Ҡаланың архитектураһы, мәҙәни усаҡтары, халҡы, иҫтәрелекле урындары тураһында мәғлүьәт биреү. Өфө тураһында тарихи-документаль фильмдар ҡарау, уға бағышланған йырҙарҙы, легендаларҙы һ.б. үҙләштереү, проект эше эшләү.

Ятлау өсөн тәкдим ителгән әҫәрҙәр иҫемлеге

5-се класс

Б.Бикбай. Туған тел.
Р.Ғарипов. Торналар.
Ф.Рәхимғолова. Мин – Башҡортостандан!
С.Әлибаев. Ҡыш.
Г.Молдағәлиева. Атайым.
Ф.Мөхәмәтйәнов. Әсәйемдең ҡулы.
Р.Назаров. Яҙ килә.
А.Игебаев. Еңеү көнө.

6-сы класс

У.Кинйәбулатов. Уҡытыусыма.

Ш.Бабич. Башҡортостан.
Р.Бикбаев. Салауат ҡылысы.
З.Биишева. Башҡорт теле.
Р.Ғарипов. Туған тел.
М.Аҡмулла. Нәсихәттәр.
М.кәрим. Өсөнсө көн тоташ ҡар яуа.

7-се класс

Р.Сафин. Һабаҡташтарыма.
Ә.Үтәбай. Башҡортостан.
Р.Шәкүр. Һаҡта тора илдең улдары.
В.Алтынбаева. Әсә һүҙе.
М.Йәлил. Йырҙарым.
Ҡ.Аралбай. Башҡорт теле.
С.Әлибай. Ямғыр теләү.

8-се класс

Р.Ғарипов. Уҡытыусыма.
А.Игебаев. Башҡортостан – илгенәм.
Т.Дәүләтбирҙина. Салауат рухы.
Ш.Бабич. Ҡышҡы юлда.
Ш.Биҡкол. Әсәйемдең кәңәштәре.
Р.Ғарипов. Яҙғы йыр.
Р.Сафин. Тол ҡатындар һәм аяҡһыҙҙар бейеүе.
Р.Мифтахов. Өскөл хаттар.

9-сы класс

Т.Ҡарамышева. Һүҙ.
Х.Туфан. Ҡыр ҡаҙҙары.
Ш.Бабич. Халҡым өсөн.
С.Юлаев Яу.
М.Ямалетдинов. Мираҫ.
Р.Назаров. Һалдат.
Р.Мифтахов. Әсә.
Ә.Моратов. Тере хәтер.
Х.Ғиләжев. Россияға йыр.

Башҡортостан Мәғариф Министрлығы тарафынан тәҡдим ителгән программа Башҡортостан Республикаһы Туймазы ҡалаһының 8-се урта дөйөм белем биреү мәктәбе муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһының «Уҡыу планы»на ярашлы рәүештә тормошҡа ашырыла.

Тәҡдим ителгән программа туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәтен 3 сәғәт, дөйөм алғанда 525 сәғәт күләмендә уҡытыуҙы күҙ уңында тота (5-се класс – 105 сәғәт, 6-сы класс – 105 сәғәт, 7-се класс – 105 сәғәт, 8-се класс – 105 сәғәт, 9-сы класс – 105 сәғәт).

Башҡорт теле һәм әҙәбиәтенән белем биреүҙә өлгө программа инвариатив өлөшөн тәшкил итә һәм ул 462 сәғәткә (308 сәғәт туған (башҡорт) әҙәбиәте, 154 сәғәт туған (башҡорт) теле) иҫәпләнгән. Программаның вариатив өлөшөн 63 сәғәт (аҙналыҡ уҡыу планында дөйөм сәғәттәр һанының 12%) тәшки итә һәм эш программаһы авторҙар тарафынан формалаштырыла.

Туймазы ҡалаһының 8-се МБДББ мәктәбенең уҡытыу планында аҙнаға һәр класҡа 2 сәғәт, йылына 68 сәғәт итеп бүленгән, туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәтен өйрәнеүгә барлығы 340 сәғәт (170 сәғәт туған (башҡорт) теле, 170 сәғәт туған (башҡорт) әҙәбиәте) ҡаралған. Шул иҫәптән туған (башҡорт) әҙәбиәтен 5-се класс уҡыусылары – 34 сәғәт, 6-сы класс уҡыусылары – 34 сәғәт, 7-се класс уҡыусылары – 34 сәғәт, 8-се класс уҡыусылары – 34 сәғәт, 9-сы класс уҡыусылары – 34 сәғәт өйрәнә.

Шуға күрә эш программаһында укыу материалының күләме туған (башҡорт) әҙәбиәтенән түбәндәгесә үҙгәртелеп бирелде:

Программа буйынса		**Эш программаһында сәғәт һаны**				
Бүлектәр	Сәғәт һаны	5 класс	6 класс	7 класс	8 класс	9 класс
1-се бүлек Белем көнө	10	2	-	2	2	2
2-се бүлек Туған тел	12	2	3	2	2	2
3-сө бүлек Башҡортостан	33	3	5	3	3	3
4-се бүлек Дуҫлыҡ	24	5	2	4	2	2
5-се бүлек Йыл миҙгелдәре	37	7	-	9	5	5
6-сы бүлек Башҡорт халыҡ ижады	47	6	4	7	3	1
7-се бүлек Боронғо әҙәбиәт	17	-	4	-	1	1
8-се бүлек Салауат батыр	5	-	-	-	4	3
9-сы бүлек Ҡатын ҡыҙҙар яҙмышы	19	2	-	2	2	2
10-сы бүлек Мәңгелек ут	16	-	2	-	2	2
11-се бүлек Тарих	48	7	3	3	2	2
12-се бүлек Башҡорт милли аштары, йолалары, байрамдары	13	-	2	2	1	1
13-сө бүлек Әҙәп, әхлаҡ	8	2	2	-	2	4
14-се бүлек Башҡортостандың халыҡ шағирҙары һәм яҙыусылары	11	-	5	-	1	1
15-се бүлек Сәнғәт	7	-	-	-	1	2
16-сы бүлек Өфө	5	-	2	-	1	1
Барлығы	308	34	34	34	34	34